

نقدی بر خط‌مشی کتابخانه‌ها و کتابداری: چالش‌ها و واقعیت‌ها

■ دکتر حسن اشرفی‌ریزی^۱

دانشیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و رئیس مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

سیاسی یا خط‌مشی کتابخانه‌ها به صورت کلی، کتابخانه‌های آفریقایی (به طور خاص نیجریه)، کتابخانه‌های واقع در جزایر اقیانوس آرام جنوبی و به طور موردی کشور هلند، همراه با وضعیت حقوق نسخه‌برداری / کپی‌رایت و مسائل حقوقی مؤلفان و ناشران و ارتباط مستقیم آن با کتابخانه‌ها و کاربران بررسی شده است. به عبارت دیگر، یازده مقاله این کتاب درباره مسائل حقوقی و سیاسی / خط‌مشی کتابخانه‌ها با رویکرد جهانی است که برخی از آنها توسط اعضای ایفلا نوشته شده است» (اسمیت، ۱۳۹۲، ص ۱۱). همچنین مترجمان در پیشگفتار در خصوص مخاطبان این کتاب چنین بیان می‌کنند: «این کتاب می‌تواند برای دانشجویان حقوق و علوم سیاسی که علاقه‌مند به حوزه حقوقی کتابخانه‌ها هستند و همچنین برای دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی که در پی رفع موانع دسترسی به منابع برای کاربران و راه‌های گریز از قوانین محدودکننده آن هستند، مفید و قابل استفاده است» (اسمیت، ۱۳۹۲، ص ۱۱). هدف این کتاب رفع موانع دسترسی به منابع برای کاربران و راه‌های گریز از قوانین محدودکننده آن مشخص شده است. بر این اساس این کتاب می‌تواند برای مدیران کتابخانه‌ها و نیز اعضای هیئت علمی گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی قابل استفاده باشد.

درباره مترجمان

مترجمان کتاب خط‌مشی کتابخانه‌ها و کتابداری: چالش‌ها و واقعیت‌ها، فروغ رحیمی، پردیس پرتو و سیده سارا منبری؛ کارشناسان ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری شیراز هستند. آنها به جز کتاب مذکور دارای سابقه ترجمه کتاب و مقاله در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند. ویراستار اثر جناب آقای بابک پرتو، عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز، دارای سابقه تألیف و ترجمه و نیز ویراستاری آثار متعدد در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است. بر این اساس، می‌توان گفت مترجمان و نیز ویراستار دارای صلاحیت لازم در ترجمه و ویرایش اثر بوده‌اند.

■ اسمیت، کری. خط‌مشی کتابخانه‌ها و کتابداری: چالش‌ها و واقعیت‌ها. ترجمه فروغ رحیمی، پردیس پرتو و سارا منبری. ویرایش بابک پرتو. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۹۲، ۲۰۹ ص. شابک ۹۷۸۶۰۰۲۴۱۰۴۴۳.

مقدمه

کتابخانه‌ها انواع مختلفی دارند و هرکدام از آنها برای رسیدن به هدفی خاص به وجود می‌آیند، اما برای انواع کتابخانه‌ها می‌توان یک سلسله هدف‌های کلی در نظر گرفت که عبارتند از: آموزش، اطلاع‌رسانی، فراهم‌آوری امکانات پژوهش، تعالی بخشیدن به روح و فکر و در نهایت ایجاد تفریح و تفنن (سینایی، ۱۳۸۰، ص ۶). به عبارت دیگر، کتابخانه‌ها نهادهایی هستند که باید وظیفه دسترسی‌پذیری به عقاید را همچون دسترسی‌پذیری دانش، بدون سوگیری ایفا کنند. برای محقق ساختن این هدف (دسترس‌پذیری به اطلاعات) کتابخانه‌ها نیاز به داشتن تعهدی در برابر آزادی معنوی و علایق جامعه دارند (اسمیت، ۱۳۹۲، ص ۲۱). در پیشگفتار کتاب خط‌مشی کتابخانه‌ها و کتابداری: چالش‌ها و واقعیت‌ها چنین آمده است: «در این کتاب چارچوب

اطلاعات اقیانوس آرام، راه‌های توسعه و پیشرفت کتابخانه‌ها و... است.

در فصل هفتم به بقای در دنیای سیاسی: وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در نیجریه پرداخته شده است که شامل کتابخانه و طبقه سیاسی، نقطه عطفی بین کتابخانه‌ها و طبقات سیاسی، ادامه بقا، مشارکت، افزایش بودجه و جستجو برای امتیاز مالی، استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، برنامه درسی مدارس کتابداری، پیشرفت محتوا و تحقیق، سیاست کتابداری و اطلاع‌رسانی و انجمن حرفه‌ای است.

در فصل هشتم به کتابخانه‌ها و سیاست - بازتاب و نمونه‌های دانمارکی پرداخته شده است و دربرگیرنده فضای سیاسی، نیاز به آگاهی سیاسی انجمن‌های کتابداری امروزی، اعمال نفوذ در کتابخانه‌ها، راهبردهای کتابخانه، شراکت و همکاری بین‌المللی است.

در فصل نهم به چارچوب سیاسی کتابخانه‌های عمومی هلند پرداخته شده است و شامل چشم‌انداز کتابخانه و سیاست، توسعه قانون‌گذاری، ادراک سیاسی، افزایش آگاهی سیاسی، همکاری با کارگزاران، مرکز امور اجتماعی و سیاسی و انتخابات است.

در فصل دهم به روش یکپارچه در آموزش دروس کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته شده است و شامل آموزش در مطالعات کتابداری، صلاحیت‌های پایه‌ای کتابداری، نقش انجمن‌های صنفی، رشد مطالعات کتابداری، استادان و اعضای هیئت علمی رشته و برنامه آموزشی است.

در فصل یازدهم به ضرورت سیاسی اعتبارنامه کتابخانه پرداخته شده است و شامل برنامه آموزشی کتابداری، مفهوم اعتبار‌گذاری، آموزش دانشگاهی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در استرالیا و ارزش اعتبار‌گذاری است.

بررسی محتوایی، ساختاری و ظاهری کتاب

در این بخش به بررسی محتوایی، ساختاری و ظاهری کتاب می‌پردازیم:

ویژگی‌های ممتاز اثر

در این بخش به ویژگی‌های ممتاز اثر اشاره می‌شود:

در خصوص چارچوب سیاسی یا خطمشی کتابخانه به طور مستقل کتابی تألیف یا ترجمه شده است؛ به ویژه آنکه بیشتر نویسندگان این کتاب از اعضای ایفلا هستند که این به اعتبار بیشتر اثر افزوده است.

این کتاب هرچند به خطمشی کتابخانه‌های برخی کشورها مانند نیجریه، دانمارک، کشورهای اقیانوسیه و هلند پرداخته است؛ اما پرداخت مناسب و جهان‌شمول بودن مطالب به گونه‌ای است که تجربیات آنها می‌تواند مورد استفاده سایر کشورها قرار گیرند.

نثر اثر، سلیس و روان است و این به فهم بهتر محتوا کمک می‌کند. برای مثال در مقدمه فصل سوم (ص ۵۷) در خصوص

فدراسیون بین‌المللی مصرف‌کنندگان پیرامون قانون حق نسخه‌برداری و دسترسی به دانش چنین آمده است: «قانون حق نسخه‌برداری و تمامی قوانین مربوط به حقوق مالکیت معنوی، به مالک حقوق مطلق نمی‌دهد. حقوق مالک محدودیت‌ها و استثنائاتی دارد که امکان دسترسی عموم به موادی را که تحت شرایط خاص قرار دارند، فراهم سازد. به عنوان مثال، اجازه دسترسی عمومی را برای اشخاص یا اهداف آموزشی و پژوهشی ایجاد می‌کند».

هر فصل فهرست منابع مستقل دارد. نگاهی به فهرست منابع نشان می‌دهد که ضمن اینکه منابع روزآمد هستند، از منابع معتبر نیز در تألیف هر اثر بهره گرفته شده است و این به ارزش بیشتر اثر افزوده است.

غلط‌های املائی بسیار کم و نادر است.

مخاطبان اثر دقیقاً توسط مترجمان در پیشگفتار مترجمان بیان شده است (کتابداران، دانشجویان حقوق و علوم سیاسی).

اطلاعات استاندارد صفحه عنوان و پشت صفحه عنوان وجود دارد. به این ترتیب که در صفحه عنوان، عنوان کامل اثر، اطلاعات مربوط به نویسندگان و مترجمان و نیز ناشر آمده است. در پشت صفحه عنوان، در قسمت اول صفحه، شناسنامه کامل اثر در قالب فیبا درج شده است و در قسمت دوم صفحه اطلاعات مربوط به ناشر، نشانی، ناشر، شمارگان، نوبت چاپ، قیمت و دیگر اطلاعات آمده است.

عنوان اثر دقیقاً گویای محتوای متن است؛ آنچه در این کتاب به آن پرداخته شده است سیاست و خطمشی رهبران کتابخانه‌ها در مواجهه با برخی از مسائل چالش‌برانگیز مانند حق نسخه‌برداری و به طور کلی، مالکیت معنوی آثار علمی است.

فهرست مطالب در ارجاعات و صفحه‌بندی دارای نظم و دقت مطلوبی است.

ناشر تخصصی و سرشناس؛ ناشر کتاب، نشر کتابدار از ناشران تخصصی این حوزه است که اثر را اعتبار بیشتری می‌بخشد. نوع قلم، رعایت فاصله بین کلمات و بین سطور و حاشیه‌ها منطبق با استانداردهاست و چشم را دچار خستگی نمی‌کند.

نارسایی‌ها و کاستی‌های اثر

در این بخش به نارسایی‌ها و کاستی‌های اثر می‌پردازیم:

کتاب فاقد مقدمه و پیشگفتار نویسنده (گان) است و لذا برای پی بردن به دلایل تألیف این اثر اطلاعاتی وجود ندارد و باید از پیشگفتار مترجمان بهره گرفت.

شیوه تنظیم فصل‌ها (مقالات) از نظم خاصی پیروی نمی‌کند، لذا در این سازماندهی نشانی از نظم تاریخی، جغرافیایی و... دیده نمی‌شود.

در این اثر دلیل انتخاب خطمشی کتابخانه‌های یک کشور خاص بیان نشده است. بنابراین خواننده از دلایل انتخاب این کشورهای خاص ناآگاه است.

نویسنده در این اثر به خطمشی کتابخانه‌ها در قاره‌های آمریکا،

این کتاب می‌تواند

برای دانشجویان

حقوق و علوم

سیاسی که علاقه‌مند

به حوزه حقوقی

کتابخانه‌ها هستند

و همچنین برای

دانشجویان کتابداری و

اطلاع‌رسانی که در پی

رفع موانع دسترسی

به منابع برای کاربران

و راه‌های گریز از

قوانین محدودکننده

آن هستند، مفید و قابل

استفاده است

اروپا، استرالیا و افریقا پرداخته است، اما برای نمونه از کشورهای آسیایی سخنی به میان نیامده است.

برخی از شکل‌ها از جمله شکل ۴-۱ در رابطه با نقش‌های آینده کتابخانه عمومی ترجمه نشده است (ص ۸۵).

برخی از مقالات این کتاب فاقد بخش خلاصه یا نتیجه‌گیری است مانند فصل ۱، ۲، ۵، ۶، ۷ و ۹ و این از یکدستی مقالات کتاب کاسته است.

استادهای داخل متن برای منابع لاتین، گاهی مواقع فارسی ذکر شده مانند (استارجز، ۲۰۰۶) در صفحه ۱۴ و در برخی موارد لاتین است مانند (WTO, 2005) در صفحه ۳۹. بهتر بود در همه موارد معادل فارسی اسامی در متن ذکر شده و لاتین آن در پانویس ذکر می‌شد.

به کار بردن همزمان یک اصطلاح به فارسی و لاتین داخل متن مانند سازمان جهانی مالکیت معنوی (WIPO) در صفحه ۲۹، سازمان مالکیت صنعتی منطقه آفریقا (ARIPO) در صفحه ۳۰، آزادی دسترسی به اطلاعات و آزادی بیان (FAIFE) در صفحه ۳۱ و موارد مشابه دیگر.

معادل‌گذاری برخی از اصطلاحات نادرست است، مانند رسانه‌های دسته‌جمعی در صفحه ۱۶، پاراگراف اول. معادل صحیح Mass Media رسانه‌های جمعی است. مترجمان محترم همین اصطلاح را در صفحه ۱۸، پاراگراف دوم و نیز ۱۹، پاراگراف اول به درستی استفاده کرده‌اند.

عدم یکدستی در جدانویسی و یا سرهم‌نویسی برخی کلمات؛ کلمه «در حالی که» در صفحه ۱۳، پاراگراف اول، سطر سوم جدا نوشته شده، اما در صفحه ۱۸، پاراگراف دوم، سطر هشتم چسبیده نوشته شده است «در حالیکه».

علامت " " مخصوص نوشته‌های لاتین است. در متن فارسی به جای آن باید از « » استفاده کرد.

استفاده از برخی کلمات عامیانه مانند «چرا که» در متن. بهتر بود مترجمان از «زیرا» استفاده می‌کردند مانند صفحات ۲۰، ۲۳ و ...

معادل برخی از اصطلاحات خاص در پانویس ذکر نشده است مانند انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی استرالیا در صفحه ۲۴، شیمون در صفحه ۲۵، انجمن ناشران بین‌المللی در صفحه ۲۵ و ...

متن فاقد واژه‌نامه فارسی-انگلیسی و انگلیسی-فارسی است. در این اثر به تعداد فراوان اصطلاحاتی وجود دارند که لازم است در بخش ویژه با عنوان واژه‌نامه گرد هم آورده شوند (هر چند فهرست سرنام‌ها وجود دارد، اما این کافی نیست).

متن فاقد نمایه موضوعی است. نمایه موضوعی به خواننده اثر کمک می‌کند تا به جزیی‌ترین مطالب اثر پی ببرد و با توجه به اینکه این اثر توسط نویسندگان زیادی نگارش شده است و محتوای تقریباً جداگانه دارد، لذا ضرورت چنین نمایه‌ای احساس می‌شود.

در برخی موارد علامت پانویس در انتهای کلمه وجود دارد، اما اصطلاح در پانویس وجود ندارد مانند برن در صفحه ۲۵، پاراگراف سوم، سطر دوم.

نتیجه‌گیری

در دنیای امروز کتابخانه‌ها و حوزه سیاست از یکدیگر تفکیک‌ناپذیرند؛ لذا لازم است هم رهبران کتابخانه‌ها و هم دولتمردان به این موضوع توجه خاص نمایند. اثر مورد نقد در پاسخ به این پرسش که خطمشی کتابخانه‌ها و کتابداری و نیز چالش‌ها و واقعیت‌های این حوزه چیست، تألیف شده است. به نظر می‌رسد که نویسندگان هر یک از بخش‌ها به خوبی توانسته‌اند از عهده این وظیفه برآیند. در این اثر نقاط قوت مانند جهانشمول بودن مطالب، نثر سلیس و روان، استفاده از منابع روزآمد و معتبر در تألیف هر یک از فصل‌ها، غلط‌هایی املائی بسیار کم، معرفی مخاطبان اثر به شکل دقیق، صفحه‌آرایی مناسب، عنوان مطابق با محتوای اثر، معتبر بودن ناشر و ویراستار اثر و ... وجود دارد، اما فقدان پیشگفتار یا مقدمه نویسندگان، نمایه موضوعی، واژه‌نامه فارسی-انگلیسی و انگلیسی-فارسی، عدم یکدستی در ذکر معادل اسامی خاص لاتین در متن و پانویس و مسائل مرتبط با جدانویسی و سرهم‌نویسی کلمات جزو نارسایی‌های اثر به شمار می‌روند. نتیجه کلی به خصوص در حوزه ترجمه و ویرایش اثر این است که مترجمان و ویراستار کتاب نسبتاً جنبه‌های محتوایی، ساختاری و ظاهری کتاب را به خوبی رعایت کرده‌اند و لذا علاوه بر مخاطبان معرفی شده از طرف نویسندگان (شامل دانشجویان کتابداری، حقوق و علوم سیاسی)، اعضای هیئت علمی این رشته‌ها و نیز کتابداران کتابخانه‌ها به ویژه کتابخانه‌های عمومی نیز می‌توانند جزو مخاطبان این اثر ارزشمند قرار گیرند.

پی‌نوشت‌ها

1. hassanashrafi@mng.mui.ac.ir
2. Smith

مآخذ

- اسمیت، کری (۱۳۹۲). خطمشی کتابخانه‌ها و کتابداری: چالش‌ها و واقعیت‌ها. ترجمه فروغ رحیمی، پردیس پرتو و سارا منیری. ویرایش بابک پرتو. تهران: نشر کتابدار.
- سینایی، علی (۱۳۸۰). مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها. جلد اول: انتخاب مواد کتابخانه‌ای. تهران: سمت.
- مک‌کیب، رونالدی (۱۳۸۸). کتابداری مدنی: بازنگری در رسالت اجتماعی کتابخانه عمومی. ترجمه حسن اشرفی‌ریزی و حسین مختاری معمار. تهران: نشر چاپار.
- هویسمنز، فرانک؛ و هیبرینک، کارلین (۱۳۸۹). آینده کتابخانه عمومی هلند. ترجمه امین زارع. ویراستار حسن اشرفی‌ریزی. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.